

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

จากการศึกษาเรื่อง การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรที่อาศัยอยู่ในและรายรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนจำนวน 323 คน นำผลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย และนำมาวิเคราะห์หาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ 9 ประเภท ด้วยวิธีการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (correlation analysis) ได้ผลการศึกษา ดังนี้

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน

ผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนตัวอย่างเป็นเพศชาย ร้อยละ 50.2 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 47.1 ประกอบอาชีพหลัก คือ ค้าขาย ร้อยละ 37.8 ส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพรอง ร้อยละ 32.5 มีรายได้รวมระหว่าง 100,001 – 150,000 บาท / ปี ร้อยละ 22.9 โดยมีรายได้รวมต่ำสุด คือ 36,000 บาท / ปี รายได้รวมสูงสุด 1,460,000 บาท / ปี และรายได้เฉลี่ย 252,411.1 บาท / ปี ได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากกำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน / อบต. ร้อยละ 61.3 มีที่ดินถือครองจำนวน 1 แปลง ร้อยละ 61.9 มีพื้นที่ถือครองต่ำกว่า 1 ไร่ ร้อยละ 47.4 โดยมีขนาดพื้นที่ถือครองต่ำสุด 0.13 ไร่ ขนาดพื้นที่สูงสุด 100.50 ไร่ มีขนาดพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 6.35 ไร่ มีพื้นที่ถือครองจากมรดก ร้อยละ 41.5 มีเอกสารสิทธิ์ คือ ภบท.5 ร้อยละ 88.9 ไม่เคยได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ร้อยละ 74.9 ครัวเรือนตัวอย่างที่เคยได้รับการฝึกอบรม ส่วนใหญ่ เคยอบรมมาจากอุทยานแห่งชาติ ร้อยละ 19.8 มีสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 4 – 6 คน ร้อยละ 55.4 จำนวนแรงงานในครัวเรือน 2 คน ร้อยละ 39.0

ความรู้ด้านทรัพยากรป่าไม้

ด้านความรู้ด้านทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ด้านทรัพยากรป่าไม้อย่างถูกต้อง โดยในข้อความที่ว่า ป่าไม้มีประโยชน์ในด้านเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งความรู้ การทำแนวป้องกันไฟป่าจะช่วยลดความรุนแรงและความเสียหายจากไฟป่าได้ และ

การปลูกป่าบริเวณป่าเสื่อมโทรมจะช่วยฟื้นฟูป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ได้ดั้งเดิม ราษฎรตอบถูกทั้งหมดคือ ร้อยละ 100.0 ส่วนในด้านการเก็บหาของป่าไม่เป็นการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ราษฎรตอบผิดมากที่สุด ร้อยละ 39.9 โดยราษฎรส่วนใหญ่มีระดับคะแนน 19-20 คะแนน ร้อยละ 34.1 คะแนนสูงสุด 20 คะแนน คะแนนต่ำสุด 12 คะแนน ค่าเฉลี่ย 17.16 คะแนน และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.159

การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้

จากครัวเรือนของราษฎรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด สามารถแบ่งเป็นครัวเรือนที่พึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ ร้อยละ 36.8 โดยได้รับประโยชน์จากเห็ดมากที่สุด ร้อยละ 36.8 และแมลงกินได้น้อยที่สุด ร้อยละ 7.4 ปริมาณของทรัพยากรป่าไม้ที่ราษฎรเก็บหามา นั้น พบว่า มีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภท ไม้ไผ่มากที่สุด โดยมีปริมาณที่เก็บหาได้เฉลี่ยเท่ากับ 3.81 ลำ/ครัวเรือน/ปี ส่วนประเภทที่ราษฎรพึ่งพิงน้อยที่สุด คือ แมลงกินได้ มีปริมาณที่เก็บหาได้เฉลี่ย 0.24 กิโลกรัม/ครัวเรือน/ปี คิดเป็นมูลค่ารวมของทรัพยากรป่าไม้ทุกประเภท คือ 3,740,062.26 บาท/ปี การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภทต่าง ๆ นั้นสามารถสรุปผลได้ดังนี้

พืชสมุนไพร พบว่า ราษฎรมีการเก็บหาสมุนไพร ได้แก่ กำลังวัวเถลิง ดาดเดี้ยว และฟ้าทลายโจร โดยมีปริมาณที่เก็บหาได้เฉลี่ย 0.95 กิโลกรัม/ครัวเรือน/ปี รวมปริมาณที่เก็บหาได้ทั้งหมดทั้งหมดทั้งชุมชน 14,001.10 กิโลกรัม/ปี มีมูลค่ารวม 206,479.38 บาท/ปี

ผลไม้ พบว่า ราษฎรกลุ่มตัวอย่างเก็บหาผลไม้ ได้แก่ พุทราป่า มะขามป้อม มะไฟ มะม่วงป่า หว้า และสมอไทย โดยมีปริมาณที่เก็บหาได้เฉลี่ย 1.59 กิโลกรัม/ครัวเรือน/ปี รวมปริมาณที่เก็บหาได้ทั้งหมดทั้งหมดทั้งชุมชน 23,433.42 กิโลกรัม/ปี มีมูลค่ารวม 212,153.51 บาท/ปี

ไม้ไผ่ พบว่า ราษฎรกลุ่มตัวอย่างมีการเก็บหาไม้ไผ่ ได้แก่ ไผ่รวก ไผ่ตง ไผ่นวล และไผ่ป่า โดยมีปริมาณที่เก็บหาได้เฉลี่ย 3.81 ลำ/ครัวเรือน รวมปริมาณที่เก็บหาได้ทั้งหมดทั้งหมดทั้งชุมชน 56,151.78 ลำ/ปี มีมูลค่ารวม 485,174.96 บาท/ปี

เห็ด พบว่า ราษฎรกลุ่มตัวอย่างมีการเก็บหาเห็ด ได้แก่ เห็ดโคน และเห็ดหูหนู โดยมีปริมาณที่เก็บหาได้เฉลี่ย 2.26 กิโลกรัม/ครัวเรือน/ปี รวมปริมาณที่เก็บหาทั้งหมดทั้งชุมชน 33,307.88 กิโลกรัม/ปี คิดเป็นมูลค่ารวม 1,702,239.00 บาท/ปี

หน่อไม้ พบว่า ราษฎรกลุ่มตัวอย่างมีการเก็บหาหน่อไม้ เพียงชนิดเดียว คิดเป็นปริมาณที่เก็บหาได้เฉลี่ย 2.54 กิโลกรัม/ครัวเรือน/ปี รวมปริมาณที่เก็บหาได้ทั้งหมดทั้งชุมชน 37,434.52 กิโลกรัม/ปี มีมูลค่ารวม 280,758.90 บาท/ปี

พืชผัก พบว่า ราษฎรกลุ่มตัวอย่างมีการเก็บหาพืชผัก ได้แก่ ผักหวาน หวาย ผักกูด กลอย จู้เหล็ก สะเดา โดยมีปริมาณที่เก็บหาได้เฉลี่ย 0.81 กิโลกรัม/ครัวเรือน/ปี รวมปริมาณที่เก็บหาได้ทั้งหมดทั้งชุมชน 11,200.88 กิโลกรัม/ปี มีมูลค่ารวม 425,117.61 บาท/ปี

แมลงกินได้ พบว่า ราษฎรกลุ่มตัวอย่างมีการเก็บหาแมลงกินได้ ได้แก่ ตั๊กแตน และไข่มดแดง โดยมีปริมาณที่เก็บหาได้เฉลี่ย 0.25 กิโลกรัม/ครัวเรือน/ปี รวมปริมาณที่เก็บหาได้ทั้งหมดทั้งชุมชน 3,537.12 กิโลกรัม/ปี มีมูลค่ารวม 218,122.40 บาท/ปี

สัตว์ป่า พบว่า ราษฎรกลุ่มตัวอย่างมีการล่าหรือจับสัตว์ป่า ได้แก่ กระต่าย หมูป่า ไก่ป่า ปลากระรอก/กระแต โดยมีปริมาณที่ล่าหรือจับได้เฉลี่ย 0.29 กิโลกรัม/ครัวเรือน/ปี รวมปริมาณที่เก็บหาได้ทั้งหมดทั้งชุมชน 4,274.02 กิโลกรัม/ปี มีมูลค่ารวม 145,169.30 บาท/ปี

ไม้พิน พบว่า ราษฎรกลุ่มตัวอย่างมีการเก็บหาไม้พิน โดยมีปริมาณที่เก็บหาได้เฉลี่ย 0.22 ลูกบาศก์เมตร/ครัวเรือน/ปี รวมปริมาณที่เก็บหาได้ทั้งหมดทั้งชุมชน 3,242.36 ลูกบาศก์เมตร/ปี มีมูลค่ารวม 64,847.20 บาท/ปี

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภทพืชสมุนไพร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 คือ อาชีพหลัก โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวก อธิบายได้ว่า อาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับอาชีพภาคการเกษตรมากขึ้นจะพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภทพืชสมุนไพรมากขึ้น และรายได้รวมของครัวเรือน โดยมีความสัมพันธ์เชิงลบ อธิบายได้ว่า ครัวเรือนที่มี

รายได้รวมของครัวเรือนน้อยจะพึงพึงทรัพยากรป่าไม้ประเภทพืชสมุนไพรมากกว่าครัวเรือนที่มีรายได้รวมมาก

การพึงพึงทรัพยากรป่าไม้ประเภทผลไม้ มีความสัมพันธ์กับ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้รวม และการได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยตัวแปรอาชีพหลัก และการได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์เป็นความสัมพันธ์เชิงบวก อธิบายได้ว่า ครัวเรือนที่มีอาชีพทางภาคการเกษตรหรือรับจ้างในภาคการเกษตร และไม่เคยได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์ จะพึงพึงทรัพยากรป่าไม้ประเภทผลไม้มากกว่าครัวเรือนที่มีอาชีพนอกภาคการเกษตรหรือรับจ้างนอกภาคการเกษตร และเคยได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์ ตัวแปรระดับการศึกษา และรายได้รวมของครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงลบ อธิบายได้ว่า ครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำและรายได้ในครัวเรือนน้อยจะพึงพึงทรัพยากรป่าไม้ประเภทผลไม้มากกว่าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูง และรายได้ในครัวเรือนสูง

การพึงพึงทรัพยากรป่าไม้ประเภทไม้ไผ่ มีความสัมพันธ์กับ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก และรายได้รวมของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยตัวแปรอาชีพหลักของครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงบวก อธิบายได้ว่า ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพภาคการเกษตรหรือรับจ้างในภาคการเกษตร จะพึงพึงทรัพยากรป่าไม้ประเภทไม้ไผ่มากกว่าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรหรือรับจ้างนอกภาคการเกษตร ตัวแปรระดับการศึกษา และรายได้รวมของครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงลบ อธิบายได้ว่า ครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำ และมีรายได้รวมของครัวเรือนต่ำ จะมีการพึงพึงทรัพยากรป่าไม้ประเภทไม้ไผ่มากกว่าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูง และมีรายได้รวมของครัวเรือนสูง

การพึงพึงทรัพยากรป่าไม้ประเภทเห็ด มีความสัมพันธ์กับ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก และรายได้รวมของครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยตัวแปรอาชีพหลักของครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงบวก อธิบายได้ว่า ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพภาคการเกษตรหรือรับจ้างในภาคการเกษตร จะพึงพึงทรัพยากรป่าไม้ประเภทเห็ด มากกว่าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรหรือรับจ้างนอกภาคการเกษตร ตัวแปรระดับการศึกษา และรายได้รวมของครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงลบ อธิบายได้ว่า ครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำ และมีรายได้รวมของครัวเรือนต่ำ จะมีการพึงพึงทรัพยากรป่าไม้ประเภทเห็ดมากกว่าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูง และมีรายได้รวมของครัวเรือนสูง

อธิบายได้ว่า ครว้เรือนที่มีรายได้รวมของครว้เรือนต่ำ จะมีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภทสัตว์ป่ามากกว่าครว้เรือนที่มีรายได้รวมของครว้เรือนสูง

การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภทไม้พื้น มีความสัมพันธ์กับ จำนวนสมาชิกในครว้เรือน และคะแนนรวมความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยตัวแปรจำนวนสมาชิกในครว้เรือน และคะแนนรวมความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์เชิงลบ อธิบายได้ว่า ครว้เรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครว้เรือนน้อย และครว้เรือนที่มีคะแนนรวมความรู้ด้านการอนุรักษ์น้อย จะพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภทไม้พื้นมากกว่าครว้เรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครว้เรือนมากและมีคะแนนรวมความรู้ด้านการอนุรักษ์มาก

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาพบว่า ราษฎรร้อยละ 36.8 มีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภทเห็ดมากที่สุด ซึ่งชนิดของเห็ดที่นำมาใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภคและจำหน่ายมากที่สุด คือ เห็ดโคน เจ้าหน้าที่ป่าไม้และนักวิชาการควรจะศึกษาสภาพนิเวศบริเวณที่เห็ดโคนขึ้น เพื่อศึกษาเกี่ยวกับอุณหภูมิ ความชื้น การสืบพันธุ์ และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเจริญเติบโตของเห็ดโคน เพื่อเป็นการรักษาสภาพนิเวศบริเวณดังกล่าวมิให้เปลี่ยนแปลงไป อันจะเป็นการสร้างรายได้ให้กับราษฎรได้ตลอดไป นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรให้ความรู้กับราษฎรเกี่ยวกับวิธีการในการเก็บหาเห็ดโคนที่เหมาะสม และควรส่งเสริมราษฎรที่ประกอบอาชีพเพื่อการเกษตร และอาชีพรับจ้างในภาคการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ให้ประกอบอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วยเพื่อเป็นการลดการพึ่งพิงทรัพยากรจากป่าไม้

2. จากการศึกษาพบว่า ราษฎรที่มีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภท ผลไม้ พบว่ามีการเก็บหาพุทราป่ามากที่สุด เจ้าหน้าที่ควรมีการให้ความรู้กับราษฎรในการเก็บหาผลไม้ โดยมีให้โค่นต้นเพียงเพื่อเก็บหาผล ซึ่งจะเป็นการเก็บหาได้เพียงครั้งเดียว เพราะการโค่นต้นจะทำให้ต้นไม้นั้นตายลง และไม่สามารถเก็บหาผลไม้ในบริเวณดังกล่าวได้ในปีต่อ ๆ ไป อีกทั้งเป็นการลดศักยภาพในการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติของพุทราป่าทำให้ต้องเดินทางเข้าไปเก็บหาผลไม้ในบริเวณที่ลึกกว่าเดิมและหาผลไม้มาบริโภคยากมากขึ้นเรื่อย ๆ

3. จากการศึกษา พบว่า ราษฎรยังมีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภทพืชสมุนไพร โดยชนิดของพืชสมุนไพรที่มีการเก็บหา คือ ฟ้าทลายโจร กำลั่งวัวเถลิง และตาลเดี่ยว ซึ่งเป็นสมุนไพรที่มีสรรพคุณในการรักษาโรคได้ เจ้าหน้าที่ป่าไม้และผู้ที่เกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริมให้ราษฎรมีการปลูกสมุนไพรเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน หรือส่งเสริมให้ราษฎรจัดทำสวนสมุนไพรในชุมชนเพื่อใช้สอยในชุมชน และเป็นการสร้างรายได้เสริมอีกทางหนึ่งด้วย

4. จากการศึกษา พบว่า ไม้ไผ่ ราษฎรมีความต้องการใช้สอยสูงสุด คือ มีปริมาณการเก็บหาทั้งหมดทั้งชุมชน 56,151.78 ลำ/ปี ในขณะที่จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การเติบโตของไม้ไผ่ในป่าอาจไม่ทันกับความต้องการที่เพิ่มขึ้นได้ ทำให้มีโอกาสที่ไม้ไผ่หมดไปได้ ดังนั้น การส่งเสริมให้ราษฎรปลูกไม้ไผ่ตามหัวไร่ปลายนาของตนเองไว้ใช้สอยในครัวเรือน อันจะเป็นการลดการเก็บหาไม้ไผ่ในป่าให้ลดลงได้

5. จากการศึกษา พบว่า ราษฎรมีการเก็บหาหน่อไม้ร้อยละ 35.3 มากเป็นอันดับสองรองจากไม้ไผ่ โดยรวมปริมาณที่เก็บหาทั้งหมดทั้งชุมชน 37,434.52 กิโลกรัม/ปี เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ไม้ไผ่สามารถสืบพันธุ์และเกิดการทดแทนตามธรรมชาติได้อย่างมีศักยภาพ ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปริมาณการเก็บหาหน่อไม้ต่ออกที่เหมาะสม รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกไม้ไผ่ไว้ตามหัวไร่ปลายนา และบริเวณที่อยู่อาศัยเพื่อเป็นการลดการพึ่งพิงหน่อไม้จากป่าธรรมชาติ ทั้งเป็นการเพิ่มผลผลิตเพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนด้วย

6. จากการศึกษา พบว่า พืชผักที่ราษฎรมีการเก็บหามากที่สุด คือ ผักหวาน ในการเก็บหาผักหวาน ควรเก็บหาในเชิงอนุรักษ์ คือไม่ให้มีการหักกิ่ง โคนต้น หรือสุ่มไฟที่โคนต้นเพื่อให้ผักหวานแตกยอดอ่อน การสุ่มไฟที่โคนต้นดังกล่าว ทำให้ต้นผักหวานตาย ความชื้นในดินก็จะลดลงด้วย ต้นผักหวานก็จะไม่สามารถขึ้นได้ในบริเวณดังกล่าวได้อีก เนื่องจากดินและสภาพนิเวศเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ เมื่อมีการเก็บหาผักหวานแล้ว ควรมีการส่งเสริมการปลูกผักหวานในที่ว่างในบริเวณเดิมกับที่เก็บหา เนื่องจากสภาพนิเวศมีความเหมาะสม และเป็นการเพิ่มผลผลิตของผักหวานที่ราษฎรจะสามารถเก็บหาได้เป็นปริมาณที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีรายได้เสริมจากการเก็บผักหวานไปจำหน่าย

7. จากการศึกษา พบว่า ราษฎรยังมีการล่าสัตว์อยู่ ซึ่งคิดเป็นมูลค่ารวม 145,169.30 บาท/ปี เจ้าหน้าที่ควรให้ความรู้แก่ราษฎรเกี่ยวกับพระราชบัญญัติส่งเสริมและคุ้มครองสัตว์ป่า ที่ห้ามมิให้

การล่าสัตว์ป่าใด ๆ รวมถึงคุณประโยชน์ของสัตว์ป่าที่มีส่วนในการเสริมสร้างคุณภาพของระบบนิเวศ ซึ่งจะก่อให้เกิดสภาพสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพที่ดีซึ่งจะเป็นผลดีต่อคุณภาพชีวิตของราษฎร โดยเฉพาะในด้านของการมีสุขภาพพลานามัยที่ดี นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ควรเคร่งครัดต่อการตรวจตราดูแล จับกุมราษฎรที่ทำผิดกฎหมาย ทำให้ราษฎรกลัวถูกเจ้าหน้าที่จับกุม ส่งผลให้มีการล่าสัตว์ป่าน้อยลง และหมดไปในที่สุด

8. จากการศึกษา พบว่า ราษฎรยังมีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภทไม้พื้น โดยการนำมาเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มของครัวเรือน ดังนั้นควรมีการควบคุมปริมาณการใช้ฟัน โดยห้ามมิให้ตัดไม้ที่สมบูรณ์ หรือไม้ที่ยังมีชีวิตอยู่ และแนะนำให้เก็บหาเฉพาะไม้ป่าที่ล้มหมอนนอนไพร หรือที่ล้มตายตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังควรมีการส่งเสริมให้ราษฎรปลูกต้นไม้ไว้ใช้สอยบริเวณหัวไร่ปลายนาของตนเองอีกด้วย

9. ควรส่งเสริมให้ราษฎรเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ โดยการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่ร้อยละ 74.9 ยังไม่เคยได้รับการฝึกอบรม ทำให้ราษฎรยังไม่สามารถปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม เพราะมีการพัฒนาผลผลิตจากป่าประเภทต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์โดยเกินกำลังผลิตของป่าไม้ ซึ่งจะมีผลต่อความไม่ยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้ ถ้าหากราษฎรมีโอกาสได้เข้ารับการฝึกอบรมจะทำให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ และมีความคิดริเริ่มในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนได้ในอนาคต